Neveléscentrikus médiafeldolgozási ajánló a

Zanox – Kockázatok és mellékhatások (2022)

romantikus "vígjátékhoz"

(85’)

(Készítette: Jakab György)

Film névjegye:

Adatlap: https://nfi.hu/filmek/zanox-kockazatok-es-mellekhatasok.html

Rendező: Baranyi Benő

Forgatókönyvíró: Baranyi Benő

Operatőr: Gajdics Dávid

Szereplők Bálint Előd: Misi; Erdős Lili: Janka; Hozák Kevin: Kecaj; Radvánszki Ronett: Ildi; Hatházi András: Dr. Karotúr Gyula; Sólyom Katalin: Mama; Dráfi Mátyás: Józsi bácsi; Máhr Ágnes: Asszisztens; Vasvári Emese: Angoltanárnő; Danis Lídia: pszichológus; Nagy-Bakonyi Boglárka: Nővér; Kósa Béla: Osztályfőnök; Vasvári Vivien: Modell

---

Filmben rejlő mondandó és nevelési fókusz

A 16 éven felülieknek ajánlott Zanox (ZX) Magyarországon fura, magában álló, semmihez sem hasonlító filmnek számít: nem romantikus, nem sci-fi, nem thriller, nem vígjáték, de egy kicsit mindegyik.

Kivitelezésében meglehetősen gagyi, de éppen ettől autentikus rétegfilm.

Jobban tesszük azonban, ha tudomásul vesszük: a semmihez sem hasonlíthatóság csupán kulturális lemaradásunkból fakadó belügy: Amerikában ennek a fajta tinédzser-zsánerfilmnek már külön neve van: **time loop movie**, vagyis időhurkos mozi, amelynek rendszerint kissé skizoid kamasz-hőse addig ábrándozik soványkа magánéletének momentumain, míg csak rá nem ébred, hogy különleges képességgel rendelkezik. Ezúttal **vissza tud menni az időben** és megváltoztatni valamit, amitől a jelen megváltozik. Ahogy pedig a hős egyre sűrűbben jár vissza a múltba, és egyre több mindent változtat meg a zavaró külvilágban, úgy válik egyre nyilvánvalóbbá a következményekből, hogy **egy sérült tudat** világába vagyunk mi, mellékszereplők és nézők mindnyájan bezárva.

A műfaj mindmáig legnagyobb / legkultikusabb kultfilmjének számító **Donnie Darkó**ban (2001) a főhős arra jön rá, hogy Einstein relativitáselméletének továbbgondolásával képes a világ történéseit egy sokszorosan elágazó ágrendszerű faként használni, amelynek bármely leveléről-gallyáról képes bármely levelére-gallyára eljutni, a film rajongói pedig az elmúlt

húsz évben könyvtárnyi kommentet írtak össze arról, hogy Donnie az adott téridő-elágazásban tudhatta-e, amire a téridőfának csak egy zsengébb hajtásánál jön rá, és ha ez paradaxon, akkor miért mégse.

Bizonyosan van vonzereje az efféle filmdramaturgiai intellektuális bonyolultságnak, de a ZX-é hál'isten nem ilyen: az időhurok itt szög-egyszerűen működik, a főhős meg olyan földhözragadt és egyszerű, mint a mondásban szereplő "faék". Balogh Előd egy 12-es dunaújvárosi gimnazista, aki súlyos teljesítményszorongással küzd, amire egy kísérleti fázisban lévő szorongásoldót szed. A közelgő érettségi és egy be nem vallott szerelem elpuskázásának esélye azonban *odáig* fokozza a szorongását, hogy a gyógyszerre egy zűrös eredetű házipálinkából ráiszik – ekkor jön rá, hogy a két szer kombója időutazást okoz: visszarepíti használóját a pirula bevételének pillanatába, ráadásul az illetőnek a közben szerzett tudása is megőrződik.

Előd innentől hosszan, ismétlődően kering egy időhurokban, ő maga azonban nyílegyenesen halad az önismeret útján. Először azt hiszi, hogy az érettségi nyomasztja, de amikor visszamegy az időben, és elrendezi a dolgokat a siker irányába, újból végigélve rájön, hogy inkább a szerelem az, amitől szorong. Amikor egy következő időhurkolással a szerelmi teljesítménykényszer problémáját is megoldja, belátja, hogy e mögött a nőkkel szembeni félelme-agressziója húzódik meg. Ezt ugyan nem tudatosítja, de egy kósza kiserdei kéjgyilkososra projektálva megéli,és meg is oldja. Ekkor látja be, hogy a visszautasítási miatt érzett agressziójának az előképe a kezelőorvosával szemben dühe, amit szublimációval ugyan, de szintén megold.

A sorozatosan ismételt utazásokkal a főhős úgy jut a lelki problémái mélyére, ahogy az a pszichoterápiák nagykönyvében meg van írva. Mindig a legaktuálisabb, legkonkrétabb gondra fókuszál, és amikor itt sikerül valamit megtapasztalnia-belátnia, akkor a dolgok egyszer csak átrendeződnek: mintha az eddigi probléma helyébe egy vadonatúj probléma lépne -- valójában a probléma megőrződik, és a hős az, aki szintet lép: egyre közelebb kerül saját traumájának forrásához. A ZX-ben ezt tartom a legnagyobb erénynek, egyszersmind a feldolgozás legnagyobb pedagógiai lehetőségnek: **úgy szól nehezen megragadható lélektani problémákról, hogy közben a főhős triviális dolgokat csinál -- a legkézenfekvőbb módon szabadulni akar a szenvedéstől.** Ezt az egyszerűséget kéne megőrizni a film tantermi feldolgozásakor, persze közben haladni egyre mélyebbre az érintett kamaszok lelki világában.

A feldolgozó foglalkozás módszertana

A drámapedagógiában sokszor alkalmazott eszköz, hogy a hős szerepébe lépő gyerek valamilyen varázseszközt kap, aminek a segítségével megoldhatja a történet apropóját képező problémát. Látszólag a nagyerejű varázseszköz révén bepillantást nyerünk a gyerekek fejébe: ők milyennek látják a problémát? Hol látják a forrását -- kit látnak a probléma gazdájának? Milyen attitűddel nyúlnának hozzá stb.?

Ehhez képest a konkrét drámafoglalkozáskon szerzett tapasztalt az, hogy mentől nagyobb erejű a szóbanforgó varázseszköz, annál semmitmondóbb lesz az általuk eszközölt megoldás. Örökéletű, végtelen hatalmú hősök kifogyhatatlan pénztartalékok birtokában butaságokat

csinálnak -- a bőség nemhogy okosabbá nem teszi a szerepben lévőt, éppenhogy a meggondolatlanságát erősíti.

ZX fentebb már emlegetett erénye pont az, hogy egy alaposan szenvedő ember kap varázseszközt, ráadásul ez a varázseszközi bár sokszor használható, egyszerre mindig csak egy dolgot tud megváltoztatni -- utána pedig muszáj megnézni, hogy a múltbeli módosítás milyen következményekkel jár a jelenben. Vagyis a hős már eleve kényszerpályán mozog, saját szabadságfokát pedig csak lépésről lépésre képes bővíteni -- ahol egyáltalán nem mindegy, milyen sorrendben fog neki a változtatásnak.

Ehhez hasonló feldolgozó módszert én csak egyet ismerek. Ez egy brazil rendezőnek, a radikális baloldali színházcsináló **Augusto Boal**nak a nevéhez fűződik , aki **Fórumszínház**nak nevezte ez a módszerét. Ő az Elnyomottak Színházának nevezett társulat impresszáriójaként rendszeresen készített olyan példázatos darabokat, amelyek olyan bajba jutott hősről szóltak, aki körül folyamatosan fogy a levegő. A nem túl hosszú fórumszínházas előadások tíz apró jelenetből álltak, ahol minden egyes jelenetben egy kicsit romlottak a hős kilátásai, míg a végére egészen kilátáűstalan helyzetbe nem került. Miután a társulat lejátszotta a példázatot, a közönség tagjai lehetőséget kaptak, hogy változtassanak valami a hős cselekvésén / magatartásán. Ezt megtehették úgy is, hogy tanácsot adtak a hőst alakító színésznek, elő is írhatták neki, mit mondjon vagy tegyen, de akár ők maguk is színpadra léphettek. A megkötés csak annyi volt, hogy a hős magatartásán lehet csupán változtatni, más szereplőjén nem. Ha mondjuk a hős autógyári munkás volt, a nézők tanácsára kérhetett nagyobb béremelést a kisfőnöktől, de hogy erre mit válaszoljon a kisfőnök -- a szakszervezet vezetője vagy a gyárigazgató --, abba a közönségnek nem volt beleszólása, azt az Elnyomottak Társulatának színészei a valóság alapos ismeretében improzták le.

Volt még egy megkötése a fórumszínházi “újrajátszásoknak”: mindíg a darab végétől visszafelé haladtak a hős magatartását módosító újrajátszásokat illetően. Először az utolsó előtti jelenethez lehetett módosításokat fűzni, amit után végig is játszott a társulat. Aztán ha nem sikerült evvel a hőst a sanyarú végtől megmenteni, akkor előrébb léptek egy jelenettel, és az utolsó előtti-előtti jelenetben lehetett a hős viselkedésében valamit módosítani. És így tovább, amíg csak változást nem sikerült elérni a példázat végével kapcsolatban. A tapasztalat az volt, hogy mentől közelebb volt a végéhez az adott jelenet, annál reménytelenebb volt bármit is érdemben változtatni, az utolsó pár jelenetben “kötött pályán” száguldott a hős a végzete felé. Az első jelenetekben ugyanakkor attitűdváltások is elegendőek voltak, hogy a tragikus végkifejletet elkerülje a hős.

Konkrét feldolgozási javaslatok

Léteznek Magyarországon fórumszínházas technikával dolgozó társulatok -- Artemisszió, KÁVA Társulat --, nyilván ők el tudnának készíteni a TX forgatókönyvéből egy olyan példázatot, amelyet aztán tantermi előadásként bemutatva, fórumszínházas konvenciók betartásával a TX film feldolgozásaként működne. Ennél érdekesebb feladatnak tartom, hogy a diákok a film megnézése után, saját szorongós tapasztalataikat összegyűjtve írnának egy rövid jelenetekből álló darabot. A hős az elején szorongással küzd, később gyógyszert kezd rá szedni, további traumák érik, rászokik az alkoholra is, a végén egy pszichiátriai roncsként

végzi. Az így megírt jelenetsort aztán visszafejtik: hol, milyen lehetősége lett volna a hősnek változtatni az életén?

Kiegészítő módszer a feldolgozáshoz A film megnézése előtt érdemes ráhangoló beszélgetéssel szélesíteni az élmény kapcsolódási felületét. Ennek formája lehet egy szimbolikus-sűrítő tárgy -- anxiolitikumos fiola, pálinkásüveg -- körbeadása, saját élmények megidézése.

Lábjegyzet a Boal-féle fórumszínházi metódushoz

Az előadásokhoz egy személy tartozik, aki „dzsókerként", a fórumszínházi ülés facilitátoraként működik közre. A színésznek pártatlanul kell szemlélnie a beavatkozásokat, meg kell kérnie a közönséget, hogy értékelje, mi történt a beavatkozás végén, úgy kell elősegítenie a beavatkozásokat, hogy minden színész befejezhesse a saját beavatkozását, mielőtt egy másik színész szabadon előadhatná a saját beavatkozását, és figyelnie kell a valószínűtlen beavatkozásokra, és meg kell kérnie a közönséget, hogy döntse el, hogy a beavatkozás „varázslatos" megoldás-e vagy sem.

A fórumszínház egy rövid, begyakorolt vagy improvizált előadással kezdődik, amely társadalmi vagy politikai problémák bemutatását tartalmazza. Ez megváltoztatta a művészek munkáját, hogy a művészek és a közösség közötti kollektív tanulás új terét hozza létre. A fórumszínház, az Elnyomottak Színháza egyik fő technikája, lehetővé teszi a nézők számára, hogy együttműködjenek az élményben azáltal, hogy „spect-actorokká" válnak (a közönség, akik részt vesznek a tényleges előadásban). Egy moderátor (Joker) és egy aktívan részt vevő nézőkből álló csoport révén a Fórum Színház párbeszédet, eszmecserét, tanulást, tanítást és élvezetet testesít meg. A darab befejezésekor a darab újra kezdődik, a nézők pedig a színpadon lévő szereplőket helyettesíthetik vagy kiegészíthetik, hogy bemutassák beavatkozásaikat; alternatív megoldásokat a felmerülő problémákra.

Összefoglalva

A film érdekes utazás az önbizalom-hiányos, szorongó fiatalok (és idősek) lelki bajainak feltárására, illetve, hogy ezekről a problémákról beszélgetést, kezdeményezzünk akár az iskolában is, de csak (dráma)pedagógiában nagyon felkészült és empatikus tanároknak, inkább csak iskolapszichológusoknak ajánljuk, mert komoly sérüléseket okozhat amiatt, hogy nagyon direkt módon közelít ezekhez a problémákhoz.